

Kvinderne på Gammel Estrup – Christence, Jytte og Birgitte

Af museumsdirektør Britta Andersen

Gammel Estrup har siden omdannelsen til museum for herregårdskultur i 1930 været indrettet som et interiørmuseum, og det har været museets fremmeste opgave at formidle historien om de danske herregårde og det liv, der blev levet der, gennem århundreder. Og her danner herregården på fornemste vis ramme om en fantastisk fortælling. De besøgende træder ind i rum, der er møbleret som et beboet herskabshjem i 1700- og 1800-tallets Danmark. For ikke at bryde illusionen om, at man som besøgende befinder sig i et beboet hjem, er interiørerne forsynet med et minimum af skilte, og den overvejende del af den

daglige formidling foregår derfor som omvisninger, via forskelligt skriftligt materiale og personlig kontakt med publikum. Som regel tager vores fortællinger udgangspunkt i herregårdens mandlige ejere gennem tiden. Der bliver med andre ord fokuseret langt mindre på de kvinder, der har levet på Gammel Estrup i århundreder. For at nuancere fortællingerne og bringe nyt liv i historien om dagligdagen og det levede liv på de danske herregårde i perioden 1500 til 2000 har det været denne forfatters mål at undersøge og samle viden om kvindernes historie på herregården. Nærværende artikel er således første del af en serie om nogle af de mange spændende kvinder, der har haft deres virke på og omkring Gammel Estrup i en periode, der strækker sig over flere hundrede år.

Christence fra Skåne

Den første kvinde, vi har fyldestgørende underretninger om, er Christence Viffert. Hun blev født i 1561 som datter af rigsråd Axel Viffert til herregården Axelvold i Skåne og var med andre ord dansk, fordi Skåne på dette tidspunkt endnu var en del af det danske rige. Hendes moder døde tidligt, mens Christence endnu

Christence Viffert blev i 1589 gift med herremanden til Gammel Estrup. Foto: Poul Pedersen og Ann Malmgren.

var ganske ung, og hun blev derfor opdraget med stor omhu først hos en faster, dernæst i hjemmet af den nye stedmoder. Imidlertid var kemien mellem de to kvinder anstrengt, hvorfor Christence blev sendt til Preetz Kloster i Holsten. Her fik hun tidens mest ansete opdragelse for en ung kvinde, hvor der blandt andet blev lagt vægt på at lære hende og de andre unge kvinder kunsten at udføre avanceret håndarbejde. Som 17-årig blev hun i 1578 optaget i dronning Sophies (1557-1631) ”jomfrukammer” som hofdame, og ti år under denne myndige dronnings overopsyn har givet gjort Christence til en meget dygtig, selvstændig og kompetent kvinde og et for den tid glimrende ægteskabsparti.

Hvis Christence skulle have været gift i dag, ville vi som noget selvfølgeligt spørge om, hvordan hun så ud, idet vi betragter en kvindes gode udseende som proportionalt med antallet af bejlere og ægteskabstilbud. Det ville helt sikkert også have været en smal sag at fremskaffe et vellignende foto af denne kvinde – hvis det vel at mærke drejede sig om år 2009. I 1500-tallets Danmark stillede sagen sig anderledes – både med hensyn til portrætkunst og med hensyn til udseendet som altafgørende forudsætning for at få et ægteskabstilbud. Dels var verdslige portrætter endnu ikke almindelige, idet kirken, og i nogen grad kongehuset, indtil reformationen i 1536 stort set havde monopol på portrætkunst, som først i løbet af 1500-tallet og de følgende årtier for alvor tog fart herhjemme. Dels har de mange år, der er gået siden sidste halvdel af 1500-tallet, betydet, at sandsynlighe-den for, at der er bevaret portrætter af

Christence, er så godt som ikke eksisterende. Endelig var jordegods, alder og position – som vi senere skal komme tilbage til – snarere end et godt udseende, alfa og omega for det ægteskabstilbud, man som kvinde kunne gøre sig håb om i midten af 1500-tallet.

Alt dette til trods så ved vi dog godt, hvordan Christence så ud. Ikke da hun var ung og giftefærdig ganske vist, men senere i livet, da hun var en moden kvinde. På Gammel Estrup hænger nemlig stik mod ovenfor omtalte odds et maleri af hende. På maleriet står Christence på et skaktavlet gulv, hvor hun er indrammet af et grønt draperi. Hendes lyse hår er redt tilbage i en stram frisure under en sort, perlestukken hue, der er kantet med hvidt linned. Til lejligheden er hun iført en lang, sort kjole med hoftepuder og lange, snævre ærmer. Kjolen er delt midtpå foran, så vi får et glimt af en rød- og sortmønstreret underkjole med guldkanter. Om halsen bærer hun en perlekæde med et hængesmykke med Kristi monogram (IHS), og på brystet har hun et lignende hængesmykke, bare større, i en guld- og perlekæde. Samme slags kæde bærer hun om livet. Hun har ringe på fingrene og guldbroderede handsker i højre hånd. Det var denne kvinde – blot i en yngre udgave – der i 1589 fik et ægteskabstilbud fra herremanden til Gammel Estrup, Eske Brock. Han var bestemt ikke hr. hvem-som-helst, idet han på dette tidspunkt ejede adskilligt gods både på Djursland og Sjælland, men også i Skåne, hvor Christence kom fra. At han var en magtfuld mand hersker der ingen tvivl om, især ikke når vi kaster et blik på det portræt, som dan-

ner en nydelig pendant til ovenfor omtalte portræt af Christence. De to portrætter – samt et par andre af deres døtre, vi har kendskab til – er formodentlig identiske med de malerier, Eske Brock omtaler i sin dagbog den 24. marts 1612. Her skriver han, at han gav penge til *Laurids Maler i års* (Århus) som betaling for portrætterne. Et tilsvarende beløb skulle senere gives som naturalier i form af smør og malt.

Ved giftermålet i 1589 medbragte Christence godset Alnarp i Skåne som medgift. Godset havde hun arvet efter sin far, der var død i 1580. Parret, der således gennem ægteskab stuede enorme godsmængder sammen, fik også senere betydelig succes i livet. Syv år efter brylluppet, i 1596, blev Eske Brock i en alder af 36 år rigsråd for den nys udnævnte konge, Christi-an IV. Som følge deraf tildeltes Eske Dronningborg Len, hvilket var et særdeles indbringende embede, idet der både var indtægter i form af penge og naturalier fra lenet. Hertil kom den magt og prestige, det betød at være kongens lensmand. Naturligvis var der også forpligtelser forbundet med lenet. Ved krig skulle Christence og Eske sørge for at levere ni veludrustede heste og ryttere. De skulle også se til, at kongens breve blev distribueret i lenet, og så skulle lensparret til enhver tid huse og bespise kongen og hans følge, når de var på rejse i lenet. Med til lensforpligtelsen hørte endvidere opsyn med kirkerne og deres midler, med skovene, vildtbanerne, strandene og meget mere. Og så skulle der skaffes midler til at lønne og klæde fogeden, skriveren og andre af slottets og ladegårdens ansatte. Det var

med andre ord et omfattende menageri og en stor husholdning, Christence fik ansvaret for. Sammen med Eske Brock, naturligvis.

For Christence og Eske var hjemmet dermed fra 1596 Dronningborg Slot i Randers. Her boede de fast i næsten 30 år i den lensmandsbolig, som var fulgt med Eske Brocks udnævnelse til rigsråd og lensmand over Dronningborg Len. I løbet af deres ægteskab fik de otte børn. De fire levede, til de blev voksne; en søn, Lave, og tre døtre, Jytte, Birgitte og Lisbeth. Lave Brock døde desværre under den obligatoriske dannelsesrejse i Paris i 1619. Det var et hårdt slag for Christence, som i forvejen havde et svagt helbred, og traditionen vil vide, at hun blev så deprimeret, at hun herefter lagde sig til sengs og blev der, til hun døde nogle år efter. Da Christence Viffert og Eske Brock døde i henholdsvis 1624 og 1625 – altså med et års mellemrum – efterlod de sig derfor ingen søn, der kunne føre det stolte slægtsnavn Brock videre. Til gengæld havde de tre livskraftige døtre, som førte slægten videre, og som arvede en enorm mængde gods efter dem.

Arven efter Eske Brock og Christence Viffert udgjorde ikke mindre end 7634 tønder hartkorn, hvilket har gjort dem til landets rigeste godsejere. Til sammenligning kan anføres, at den samme mængde jord 50 år senere ville have udløst oprettelsen af tre grevskaber; et til hver af døtrene, Jytte, Birgitte og Lisbeth. Fra et rigdomssynspunkt kan man sikkert forestille sig, at de tre døtre udgjorde nogle ufatteligt gode ægteskabspartier.

Den attraktive Jytte

Den ældste af de tre piger hed Jytte. Hun var født i 1595 og var måske ikke det første barn, som Christence fødte, men skæbnen magede det således, at fem af Jyttes søskende – heriblandt hendes brødre – døde uden at efterlade sig arvinger. Med tiden blev Jytte dermed det ældste, levende barn af Christence og Eske, og sammen med sine to søstre, Birgitte og Lisbeth, var hun arving til den enorme mængde jordegods, det gode eftermæle og den prestige, som forældrene efterlod sig. I kraft af dette blev Jytte særdeles attraktiv som mulig ægteskabspartner, og hun fik da heller ikke lov at forblive ugift længe. Allerede i 1613, da hun var 18 år gammel, anmodede Jørgen Skeel til Ulstrup om hendes hånd. Jørgen Skeel var på dette tidspunkt en del ældre end Jytte. I 1613, da han bejlede til Jytte, var han 35 år. Han havde tidligere været gift med Kirsten Lunge, som imidlertid var død og havde efterladt ham som enkemand allerede i 1609, hvor han kun var 31 år gammel. Fire år senere begav han sig atter ud på frierfødde. Denne gang var det altså som nævnt hos Christence og Eske på Dronningborg Slot i Randers. At han ventede fire år, skyldes måske, at han ville vente, til Jytte havde opnået en passende alder. Det kan også skyldes, at han var optaget af krigsaktiviteter, eller at han ønskede at forbedre sin status og økonomiske position med henblik på et eventuelt nyt ægteskab. Dette gjorde han i 1612 og 1613 ved at erhverve hovedgårdene Skærvad og Sostrup. Dermed kom han både i kraft af position og rigdom til at udgøre et optimalt parti, da han skulle bejle til den unge, rige lensmandsdatter.

Portræt af Jytte Brok som enke 1634. Maleri af Remmert Pietersz på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Foto: Gammel Estrup.

I Eske Brocks dagbog er i 1613 anført, at Jørgen Skeel, lensmand på Kalø og herremand på Sostrup, den 23. april besøgte Eske for at tale med ham om datteren Jytte. Eske Brock tilføjer i sin dagbog under denne dato: ”Den almægtige Gud lade alting ske udi en lykkelig stund og alting må gå lykkelig og vel til”. Dagen efter,

den 24. april, kom Jørgen Skeel igen på besøg. Denne gang talte han med Jytte og med moderen, Christence. Samtalerne må være faldet ud til hans fordel, for året efter – i 1614 – blev Jørgen og Jytte gift. På dette tidspunkt var han selv 36 år og enkemand, og Jytte var 19 år og formodentlig endnu aldrig kysset. Med ægteskabet blev fundamentet for, at slægten Skeel i mange generationer fremover kom til at præge Gammel Estrup, lagt. Ikke sådan at forstå, at Jytte Brock ved sit giftermål med Jørgen Skeel kom til at hedde andet end Brock til efternavn – denne skik hører en senere tid til – men deres eventuelle fælles børn ville få faderens efternavn, som dermed ville komme til at fortrænge Brock-navnet fra Gammel Estrup til fordel for slægtsnavnet Skeel/Scheel.

Som tidligere beskrevet betyder det meget for os moderne mennesker at vide, hvordan fortidens mennesker så ud. Vi kan bedre identificere os med dem, når vi kender deres udseende, og vi fatter lettest sympati med eller antipati for et menneske, når vi har set et portræt. Jytte kender vi flere portrætter af. Blandt andet et, der hænger på Gammel Estrup, og som viser hende i enkedragt, hvilket vil sige, at det må være fremstillet efter Jørgen Skeels død i 1631. Hun står helt fremme i billedrammen, og vi ser hende fra midt på benene og op. Ganske som det plejer at være med portrætterede kvinder fra den tid, er hun vist i en lang, sort kjole med pibekrave, kniplinger ved ærmerne og en tung, gylden kæde om halsen. På hovedet har hun et avanceret hovedtøj i sort over et stramt hvidt hovedlin, og på flere fingre bærer hun fine guldringe

med indfattede sten. Øverst i portrættet er i hver side vist henholdsvis Brock- og Skeelslægtens våbenskjold. Det er Christian IVs hofmaler Remmert Pietersz (Petersen – måske stammer han fra Nederlandene), der har malet Jytte i 1634.

Vi skruer imidlertid atter tiden tilbage til 1614, hvor Jytte og Jørgen blev gift. De bosatte sig straks efter ægteskabets indgåelse på herregården Sostrup, og først efter Eske Brocks død i 1625 fik hun og Jørgen skøde på Gammel Estrup, idet hun arvede herregården og de tilhørende patronatskirker i Fausing og Auning efter ham. Året efter blev Jørgen Skeel valgt til rigsmarsk af rigsrådet. Vi ved ikke, hvor meget Jytte Brock reelt opholdt sig på Gammel Estrup, og hun har under alle omstændigheder formentlig rejst en del frem og tilbage mellem Sostrup, Ulstrup og Gammel Estrup. Gennem inventaret i kapellet på Gammel Estrup får vi indtryk af, at hun havde stor veneration for sin fædrene gård, og at hun gjorde en del for at sikre gudfrygtigheden der. På herskabsstolene i kapellet på Gammel Estrup kan vi nemlig se både Jytte Brocks og Jørgen Skeels våbenskjold. Hertil kommer, at Jytte i 1636 donerede en ny pompøs renæssanceprædikestol til kirken i Auning. Kirken i Fausing fik ligeledes ny prædikestol betalt af Jytte. Både herskabsstolene og prædikestolene har haft til formål at sikre Jytte en plads i det hinsidige, men herskabsstolene har endvidere skullet minde alle, som kom i rummet, om, hvem det nye herskab var – ikke mindst når herskabet ikke selv kunne være til stede.

Jørgen Skeel døde som 53-årig i 1631. Da var Jytte 36 år og mor til to børn, hvoraf den yngste, Christen

Skeel, kun var otte år gammel. Allerede i 1609 – og dermed længe inden giftemålet med Jytte – havde Jørgen Skeel købt en gravplads i Århus Domkirke. Jytte sørgede for, at der blev bestilt og udført et pragt-epitafium hos en stenhugger i Randers, Henrik Henriksen. Resultatet af billedhuggerens anstrengelser kan stadig beundres i domkirken i Århus, hvor en fin statue af Jørgen er vist knælende sammen med de to hustruer, Kirsten og Jytte. Få år efter Jørgens død, i 1634, skænkede Jytte en bibel, et alterklæde, en messehagel og en applikeret alterkappe med Kristus på korset til domkirken. Som omtalt ovenfor betalte hun også for nye prædikestole i kirkerne i Auning og Fausing to år senere, i 1636. I 1640 lod hun klokkerne i Fausing og Auning kirker omstøbe og gav klokken i Auning kirke følgende indskrift: ”*Anno 1640 lod erlig og welbyrdig frw Iyte Brock til Estrup til Guds ere og hinders salig hosbond sigself og hinders kiere son til ewig hwkommelse mig omstobe oc forbedre oc der for betalde arbejds lond*”. Klokken er endvidere forsynet med tre våbenskjold – Brockslægtens i midten, der repræsenterer Jytte selv og to mindre, eet på hver side for Skeelslægten, som repræsenterer henholdsvis hendes mand, Jørgen, og deres fælles søn, Christen.

De mange genstande, Jytte sørgede for til kapellet på Gammel Estrup, til kirkerne i Fausing og Auning og til domkirken i Århus, skulle – ud over at sikre hende fred i det hinsidige – også bidrage til at ”synliggøre” og iscenesætte hende over for ansatte og kirkegængere, når hun ikke selv personligt kunne være til stede det pågældende sted.

I 1640 døde Jytte Brock. Som datidens skik og brug var blandt adelsbørn på denne tid skrev sønnen Christen, der på dette tidspunkt var 17 år, et sørgedigt på latin til sin mor. Digtet blev læst op ved begravelsen, og det var ikke af Christen selv, men af den lokale præst, Jørgen Christian Pind. Efter moderens død drog Christen Skeel den Rige på en længere dannelsesrejse til Sydeuropa, og han vendte først hjem 10 år efter.

Birgitte – datter af den stenrige Palle Rosenkrantz

Året efter at Christen var kommet hjem fra sin dannelsesrejse – i 1651 – blev han forlovet med Birgitte Rosenkrantz. Hun var datter af Lisbeth Lunge og Palle Rosenkrantz til Krenkerup på Lolland. Året efter blev Christen og Birgitte gift, og det unge, magtfulde par er skildret på et stort dobbeltportræt, som sandsynligvis er et af de første af slagsen og af næsten fyrsteligt tilsnit. Det er efter alt at dømme den kongelige hofmaler Abraham Wuchters, som har malet portrættet, der viser Christen Skeel i den nyeste mode med bambusstok, hoftelang sort kjol med tætsiddende guldknapper og opslidsede ærmer, hvorigennem de posede hvide skjorteærmer kan ses. Men han havde også netop været på dannelsesrejse til blandt andet Paris, hvor han havde kunnet studere moden ved Ludvig XIV's hof. Birgitte er derimod iført en knap så prangende dragt – en sort kjole med lige afskåret krave, stivede manchetter og store posede ærmer. Under nederdelen ses en rød, guldbroderet underkjole.

Portræt af Birgitte Rosenkrantz og Christen Skeel ca. 1652. Maleri tilskrevet Abraham Wuchters på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Foto: Gammel Estrup.

Som nævnt var Birgitte fra herregården Krenkerup på Lolland, hvorfor hun gennem ægteskabet med Christen kom langt væk hjemmefra. Heldigvis var hendes søster Mette gift med Erik Rosenkrantz på det nærliggende Rosenholm, så hun har derfor sandsynligvis ikke følt sig alt for ensom i det fremmede. På Gammel Estrup markerede Birgitte og Christen, at et nyt herskab var kommet til ved at sætte en ny barok altertavle op i kapellet. Tavlen var forsynet med parrets adelsvåben i sandsten. Også kirkerne i Auning og Gjerrild blev forsynet med prægtige udskaarne altertavler i bruskbarok. Med sin fromme og retsindige karakter levede Birgitte helt sikkert op til den tids mønsterbillede på en ung adelskvinde, hvor religiøsitet var et bærende element i et ordentligt omdømme. Fra hendes ligprædiken ved vi, at hun dagligt bad flere gange både alene og sammen med børn, mand og tjenestefolk. Om det foregik i kapellet på Gammel Estrup, kan vi kun gætte os til, men da denne herregård var deres foretrukne bopæl, vil det være nærliggende at antage, at det var her, Birgitte udfoldede sit fromme og gudfrygtige liv.

Birgitte og Christen fik 10 børn, hvoraf fem var dødfødte og kun to, Jørgen og Elisabeth, levede længe nok til at blive voksne. I en periode, hvor faderen var meget fraværende fra hjemmet, hjalp Birgitte sønnen Jørgen med at skrive en tale til sin far i anledning af, at han skulle komme tilbage fra en af sine mange rejser. Birgitte har åbenbart både været en god skribent og en god opdrager. Hun blev derfor, som det var skik og brug på den tid, også opdrager for andre

folks børn – i dette tilfælde nogle unge adelsfrøkner, Margrethe og Dorthé Gersdorff, som var døtre af rigshofmester Joakim von Gersdorff. De unge piger, der blev betragtet som giftemodne i en ung alder, var gennem deres tilstedeværelse på herregården med til at kaste glans over Gammel Estrup, og de blev begge gift med kun et års mellemrum i henholdsvis 1671 og 1672. Det ene bryllup havde Birgitte selv bekostet, men det andet var finansieret af dronningen i København. Senere blev de to pigers bror, Frederik Gersdorff, gift med Birgittes datter Elisabeth i København.

Birgitte døde allerede i 1677, og Christen Skeel levede alene i de 11 år, han overlevede sin hustru.

Hvad er det med renæssancens kvinder?

Hvorfor træder denne gruppe af kvinder så tydeligt frem i renæssancen? Det har noget med retsstilling at gøre. Og så har det noget med jord at gøre. Men lad os nu først set lidt på, hvordan samfundet overhovedet var i den periode, vi netop har beskæftiget os med. I Danmark boede der i midten af 1600-tallet hen ved 880.000 mennesker, og indtil 1800 boede 80 % af befolkningen på landet. Af dem udgjorde adelen ca. 2 promille eller ca. 1760 enkeltpersoner. Det var med andre ord en lille del af befolkningen, som havde det økonomiske overskud, og som sad på magten.

Denne periode er også oftest blevet betegnet som en af de mest markante opgangstider i Danmarkshistorien, hvor adelen og kongen byggede prægtige slotte og herregårde i renæssancestil, hvor stude og korn kunne sælges til de umættelige europæiske storbyer

til stærkt opskruede priser, og hvor klædedragten og levemåden stod i overdådighedens og pragtudfoldelsens tegn, hvor der blev spist meget og drukket endnu mere. Hvis vi ser på den periode, hvor Christence Viffert levede (1561-1624), oplevede hun at være borger i et land, der endnu var en stormagt, som man regnede med i Europa, og hvor nedgangstiden først satte ind efter Eske Brocks død i 1625 med Kejserkrigen og lavkonjunkturer. For Jyttes og Birgittes vedkommende er billedet måske mere nuanceret, fordi der gennem de seneste år har været nogle historikere, der har sat spørgsmålstejn ved det med adelsvælde og opgangstid. Og det er måske også sandt for den sidste del af perioden, tiden efter 1625, hvor der opstod lavkonjunkturer. Forskerne taler om adelens forbrug som *conspicuous consumption* – altså iøjnefaldende forbrug – som skal dække over, at man gennem et stort forbrug forsøgte at skjule, hvordan det egentlig stod til. Man sammenligner det oven i købet med unge indvandrere, som kører i store biler, har nedrullede vinduer, hører høj musik, bærer guldkæder og lignende – det gør de kun for at vise stil og dække over, at de egentlig ikke har nogen penge og dermed heller ikke har råd til den levevis, de gerne vil demonstrere.

Jord og embeder

Uanset hvad de lærde strides om, så kan de nok godt blive enige om, at den altoverskyggende magtfaktor i perioden under alle omstændigheder var jord og embeder. Jord og embeder var nemlig ensbetydende

med magt, og den danske adel opnåede i perioden 1483-1683 monopol på begge dele. Gennem disse 200 år holdt adelen jorden indenfor standen dels gennem forbud mod salg af adelig jord til ikke adelige, dels ved lovmæssigt at sikre sig, at jorden udelukkende kunne gå i arv til andre adelige. I dette spil om jorden og magten var kvinderne vigtige brikker – de kunne nemlig arve og eje jord, og dermed tage jorden med sig ind i ægteskabet.

Som udgangspunkt tilhørte jorden slægten, og den jord, kvinden bragte med sig ind i ægteskabet, var hendes særeje, som skulle gå i arv til hendes børn. En ægtemand fik således ikke automatisk ejerskab eller råderet over sin hustrus jord, når de giftede sig. Døde hustruen barnløs faldt jorden tilbage til hendes slægt, og manden arvede intet (det samme gjorde sig naturligvis gældende, hvis manden døde først). Var der derimod børn i ægteskabet, gik kvindens jord videre til dem, når hun døde, og dermed gik jorden over i en ny slægt. Dertil kom, at manden, hvis hustruen døde før børnene var myndige, kunne være værge for de umyndige børns jord, og dermed få en hvis råderet over jorden, men ejerskab over den fik han ikke.

I 1683 udgav Christian V *Danske Lov*, og med den blev følgende ændret: Hvis der var børn i ægteskabet, kunne manden – eller kvinden – nu godt arve sin partner. Dog var det fortsat således, at var der ingen børn i ægteskabet, gik den jord, som kvinden havde bragt ind i ægteskabet, fortsat tilbage til hendes familie¹. Langt de fleste adelige kvinder i perioden 1483 til 1660

var jordejere, og jord kunne altså overføres fra en slægt til en anden gennem ægteskab. Kvinder kunne således tage deres jord med sig i ægteskab, hvorved kvinden kunne føre jord med sig ind i en anden slægt. Samtidig mistede hendes egen slægt kvindens jord til en anden slægt, når hun fik børn i et ægteskab.

Når manden døde, kom enkerne ofte til at sidde som administratorer af børnenes arvelod og så naturligvis kvindens egen jord indtil børnene nåede skelsalder.

De glade enker

Her på Gammel Estrup blev det tilfældet med Jytte Brock, der kun var 36 år, da Jørgen Skeel døde i 1631. De havde på det tidspunkt to mindreårige børn, Christen på otte år og en ældre bror. Når nu Jytte var forholdsvis ung og i hvert fald særdeles velhavende, kunne man let forestille sig, at hun hurtigt blev gift igen. Imidlertid blev adelsenker over 40 år sjældent gift igen, hvilket sikkert skyldtes, at deres fertilitet var faldende og dermed også muligheden for, at de kunne få børn sammen med deres nye ægtemænd. Og når der ikke var børn i ægteskabet, fik ægtemanden heller ikke rådighed og arveret over hustruens jord. Derfor forblev en del godsrige enker frie og uafhængige og kunne leve et aktivt liv, som gjorde dem mere synlige end andre kvinder.

Nogle enker giftede sig med yngre ”fattige” mænd, som tog chancen og giftede sig med ældre, rige kvinder, selvom de ikke kunne være sikre på at få børn med disse kvinder og dermed opnå adgang til jorden/

Gravmæle over Jørgen Skeel og Jytte Brock i Århus Domkirke. Udført af billedhuggeren Henrik Henriksen 1633. Foto: Gammel Estrup.

arven. Det var sandsynligvis de mænd, som ikke havde mulighed for at gøre et godt parti med en yngre og jævnaldrende kvinde.

Arvegods – eller jord – blev dermed kvindens største kvalitet på ægteskabsmarkedet, og det blev derfor

af største betydning for slægten og for standen som helhed, hvem kvinden giftede sig med. Det betød, at de rige og magtfulde slægter naturligvis giftede sig med hinanden for at beholde jord og embeder indenfor en snæver kreds i standen. Godsrige fædre fik deres døtre bortgiftet hurtigt og i en ung alder, mens deres fertilitet var i top. Døtre af rige fædre blev gift med de rigeste mænd. Disse mænd havde oftest endnu ikke gjort embedsmæssig karriere, hvilket kunne tyde på, at der var behov for en hustru/kone til at dele de omfattende opgaver, som fulgte med et embede, med. Det kan naturligvis også skyldes, at manden først fik et højere embede, når han havde nået en hvis alder. Formentlig fordi han skulle have tid til arbejde sig op i systemet, og måske fordi han skulle nå at samle sig nok jord til at have en magtbase. Under alle omstændigheder viser ovenstående, at jordegods, alder og position i denne periode var alfa og omega for et godt ægteskabstilbud – snarere end et godt udseende. Men det har næppe skadet.

Hvorfor er det så lige i perioden frem til 1683, at de adelige kvinder træder så karakterfast frem? Det er nok først og fremmest enkerne, vi får øje på. For ligesom det var sædvane, at kvinderne overtog styringen af godset, når manden var væk i krig eller embeds medfør, så gjorde de det ofte også, når manden døde. Meget tyder på, at de gennem perioden fik en mere udstrakt frihed over deres eget og deres umyndige børns gods. Det gav de dygtigste og rigeste af dem mulighed for at markere sig som storgodsejere og sågar i visse tilfælde som lensmænd.

Noter

- 1 Først fra 1845 bliver ægtefæller arveretsligt ligestillede med biologiske slægtninge – uanset om der er børn eller ej, blot man var gift.